

RONDDOLEN

Wespendiff

Van alle Nederlandse roofvogels is de wespendiff de geheimzinnigste. Het is een soort die eigenlijk alleen door vogelaars opgemerkt wordt en zelfs voor ervaren liefhebbers blijft een waarneming een buitenkansje. Dat geldt al helemaal voor wie in het westen van het land woont.

Vorige week landde er een wespendiff in een oude es aan de rand van een parkbos bij ons in de buurt. Ongetwijfeld een trekker uit het noorden. De vogel was waarschijnlijk tamelijk uitgeput. Het lukte in ieder geval hem tot op een meter of dertig te benaderen en dat bood de gelegenheid om het dier eens goed te bekijken.

Het eerste wat aan een zittende wespendiff opvalt zijn de lange, krachtige poten. Die zijn belangrijk bij het bemachtigen van voedsel. Om de ondergronds gelegen nesten van verschillende soorten wespens op te graven, zijn die poten uitermate geschikt. Ook de hals is lang en dat is natuurlijk handig als je tot onder het maaiveld moet rekken.

Omdat de wespendiff mooi in het zonnetje zat, was het mogelijk ook enkele details aan de kop te bestuderen. Het opvallendste was helemaal donker en dat klopte niet helemaal met het boekje. Al snel bleek echter dat het om een juveniel exemplaar van de afgelopen zomer ging, en die missen de felgele of oranje ogen die kenmerkend zijn voor oudere exemplaren. Rondom de snavel had de vogel veel witgrijze veertjes, maar al vanaf een afstand was te zien dat het niet om de gewone kopbevedering ging. Het leken eerder een soort schubben en ook rondom de ogen zaten van die kleine, compacte veertjes. Die doen dienst om de vogel te beschermen tegen aanvallende wespens. Wie ooit per ongeluk een wespennest verstoort heeft, weet ongetwijfeld hoe massaal de wespens kunnen aanvallen. Dat kan zelfs voor mensen levensbedreigend zijn. De dichte schubachtige veren maken de vogel onkwetsbaar voor zijn woedende prooi.

Als je de wespendiff van heel dichtbij kunt bekijken, valt nog iets opvallends te ontdekken aan de kop. Het neusgat in de snavel is niet zoals bij andere roofvogels rond, maar langgerekt gootvormig. Aangenomen wordt dat die typische vorm ervoor zorgt dat de opvallend lange snavel tijdens het graven niet verstopt raakt. Zo is alles bij deze zeldzame roofvogel afgestemd op zijn bijzondere prooi. Wat is het een buitenkansje om zo'n vogel van dichtbij te observeren!

Hiet de Zwerfer

OVER LEVEN

GORILLA – De Verenigde Naties hebben 2009 uitgeroepen tot het Jaar van de Gorilla. De volkerenorganisatie hoopt met extra aandacht voor de zeer bedreigde mensaap het tij te kunnen keren. Drie van de vier gorilla-soorten worden met uitsterven bedreigd. Stropers en menselijke bezetting van de leefgebieden van de gorilla's hebben de dieren enorm in het nauw gedreven. De VN willen ondertekenaars van een bindend verdrag voor de bescherming van wilde dieren aansporen nu echt betere maatregelen te nemen om gorilla's te beschermen. Het programma moet ook voorzien in betere opleiding van opzichters in reservaten en in het stimuleren van ecotoerisme naar de Afrikaanse landen waar gorilla's leven. **OLIFANTEN** – Kenia is het eerste land ter wereld dat gebruikmaakt van tekstberichten om te verhinderen dat olifanten de kostbare oogst van lokale boeren verwoesten. De organisatie Save the Elephants heeft een mannetje, Kimani, in het natuurpark Ol Pejeta voorzien van een halsband met een simkaart. Het terrein is afgebakend met virtuele grenzen. Als het dier zich buiten dat 'hek' waagt, krijgen de parkwachters een sms met de exacte locatie, zodat ze de wegloper onverwilt naar zijn eigen terrein kunnen jagen. De plaatselijke dorpsbewoners zijn blij met de nieuwe technologie. Basila Mwasu, een 31-jarige moeder van twee kinderen, vertelt hoe ze vroeger probeerde de olifanten 's nachts af te schrikken door op potten en pannen te slaan. „We kunnen samenleven”, zegt ze. „Olifanten hebben net zozeer recht om hier te leven als wij.” **KLEINE ZWAAN** – Diverse soorten trekvogels kunnen hun spijsverteringssysteem groter of kleiner maken, afhankelijk van hun behoefte aan voedsel. De kleine zwaan doet dat nogal drastisch. Het darmstelsel van deze vogel wordt in vijf maanden 1,5 meter langer, om rond de terugreis weer te krimpen tot 2,5 meter. Dat ontdekten onderzoekers van het Nederlands Instituut voor Ecologie. Onderzoeker Jan van Gils en zijn team volgden de Cynus columbianus bewijkt drie winters achtereen – 2003/4, 2004/5, 2005/6 – bij het grasen op Nederlandse weilanden. Een overwinterende zwaan eet steeds meer gras, om aan te sterken voor de terugreis naar Rusland. Bovendien wordt het gras aan het eind van de winter voedzamer. De ecologen, die hun studie presenteren in het jongste nummer van het Britse tijdschrift *Journal of Animal Ecology*, stelden vast dat de vogel zijn eetlust opvoert van 500 naar 1500 hapjes per uur. De langere darmen plus de betere kwaliteit van het gras stellen de zwaan in staat al die hapjes goed te verteren.

VER DER KIJKEN

oktober: ▶ 23: 20.00 uur, diavoorstelling "De Veluwe natuurlijk" door fotograaf Maas van de Ruitenbeek in bezoekerscentrum Veluwe-Noord, Plesmanlaan 2 te Nunspeet. Aanmelden: 0341-252996. ▶ 25: 9.00 tot 13.00 uur, fotoworkshop "Herfst" onder leiding van natuurfotograaf Maas van de Ruitenbeek in bezoekerscentrum Veluwe-Noord, Plesmanlaan 2 te Nunspeet. Aanmelden: 0341-252996. ▶ 25: 14.00 uur, excursie op landgoed Zandheg bij Apeldoorn. Start: slagboom aan de Grootseweg ten noordwesten van Apeldoorn. ▶ 25: in heel Nederland avondactiviteiten in het kader van "Nacht van de Nacht". Informatie: laathetdonkerdonker.nl. ▶ 27: 20.00 uur, lezing door otterdeskundige Hugh Jansman in Schoonewelle, Centrum voor Natuur en Ambacht aan de Museumlaan 2 te Zwartsluis. **november:** ▶ 1: landelijke natuurwerkdag op meer dan 300 locaties in Nederland. Informatie: natuurwerkdag.nl. ▶ 1: 9.00 uur, excursie naar de Berkenwoude Driehoek. Start: P-plaats hoek Schaapjeszijde/Ouderkerkse Landscheiding te Berkenwoude. Aanmelden: 010-2722222 (tussen 9.30 en 12.00 uur). Tip: laarzen of waterdicht schoeisel en warme kleding zijn aan te bevelen. ▶ 1: 14.00 uur, excursie op landgoed Hesselink bij Winterswijk. Start: boerderij Hesselinkweg, zuidoostelijk van Ratum. ▶ 1m 2: tentoonstelling "Inside-Out, van bot tot haar" in Natuurdiorama Holterberg. Preparateur Mickel van Leeuwen laat aan de hand van geraamtes zien hoe de anatomie van dieren in elkaar zit. Locatie: Holterbergweg 12 te Holten. Informatie: 0548-361979 en museumholterberg.nl. ▶ 8: 14.00 uur, excursie op landgoed 't Sol bij Garderen. Start: P-plaats aan de Meerelderweg, ten oosten van Garderen. ▶ 13: 9.30 uur, masterclass "Wild tekenen en schilderen" (tot 17.00 uur) door Léon R. van der Linden. Locatie: Kunstgalerie Oog voor Natuur te Ophuesden. Informatie en aanmelden: 0488-442366 en oogvoornatuur.com. ▶ 19: 19.00 uur, lezing over natuurbescherming in Belize door Caspar Bijleveld van de International Tropical Conservation Foundation in Burgers' Zoo in Arnhem. Aanmelden: 026-4450373 en info@burgerszoo.nl.

Foto: Maas van de Ruitenbeek

excursie op landgoed Hesselink bij Winterswijk. Start: boerderij Hesselinkweg, zuidoostelijk van Ratum. ▶ 1m 2: tentoonstelling "Inside-Out, van bot tot haar" in Natuurdiorama Holterberg. Preparateur Mickel van Leeuwen laat aan de hand van geraamtes zien hoe de anatomie van dieren in elkaar zit. Locatie: Holterbergweg 12 te Holten. Informatie: 0548-361979 en museumholterberg.nl. ▶ 8: 14.00 uur, excursie op landgoed 't Sol bij Garderen. Start: P-plaats aan de Meerelderweg, ten oosten van Garderen. ▶ 13: 9.30 uur, masterclass "Wild tekenen en schilderen" (tot 17.00 uur) door Léon R. van der Linden. Locatie: Kunstgalerie Oog voor Natuur te Ophuesden. Informatie en aanmelden: 0488-442366 en oogvoornatuur.com. ▶ 19: 19.00 uur, lezing over natuurbescherming in Belize door Caspar Bijleveld van de International Tropical Conservation Foundation in Burgers' Zoo in Arnhem. Aanmelden: 026-4450373 en info@burgerszoo.nl.

„Niemand kan zeggen hoe het in Nederland met bunzing gesteld is”

Nachtbraker belandt vaak onder auto

De bunzing stond eeuwenlang in een kwade reuk. Tegenwoordig is hij beschermd, maar niemand weet hoe het werkelijk met de mysterieuze jager gesteld is. Bij nadere beschouwing blijkt over de behendige doerak meer te vertellen dan dat hij stinkt.

Het valt niet mee een bunzing overdag in het wild te spotten. De marterachtige is, in tegenstelling tot wezel en hermelijn, een nachtbraker. Hij volgt geen vaste paden ("wissels") en wie het schuwe dier ontdekt, krijgt amper de kans hem langer dan in een flits te observeren. „Door zijn voorzichtig gedrag is het een lastige soort om te onderzoeken”, weet dr. ir. Jasja Dekker. „Zelf heb ik maar twee keer een levend exemplaar gezien.” De ecooloog van de Zoogdiervereniging VZZ krijgt wel geregeld dode bunzingen onder ogen en verricht daar sectie op.

Van oudsher kwam de bunzing in het hele land voor, behalve op de Waddeneilanden. „De soort heeft nog steeds een nagenoeg landelijke verspreiding en is misschien wel de meest voorkomende van de inlandse marters. Niemand kan echter een zinnig woord zeggen over hoe groot de bunzingstand werkelijk is. We weten niet of de populatie toeneemt of juist afneemt. Dat laatste vermoeden we, maar daarvoor zijn harde gegevens nodig. Pas dan kunnen we bepalen of het dier op de Rode Lijst van kwetsbare en bedreigde soorten moet komen. Hij heeft nu nog de status "onvolledig bekend””

Om aan die „frustrerende” onzekerheid een eind te maken, zet de vereniging de bunzing als Soort van het Jaar 2008 in de schijnwerper en wordt ook de hulp van het publiek ingeroepen om een beter beeld van de populatieontwikkeling te krijgen. „Iedereen mag via telmee.nl vondsten en waarnemingen van bunzingen melden. Zowel van levende als van dode exemplaren.”

De respons tot nu toe is goed, vindt Dekker. „Sinds april hebben we ruim 500 meldingen uit het hele land ontvangen.” Het merendeel van de waarnemingen betreft verkeersslachtoffers. „Elk jaar belanden enkele honderden bunzingen onder een auto, vooral jongen die op zoek zijn naar een eigen leefgebied. Hun gedrag rond wegen is voor ons nog een blinde vlek. Het is in ieder geval een raadsel waarom ze dit gevaar niet uit de weg gaan, want bun-

zingen behoren toch niet tot de allerdomste dieren.”

Sterrenschot

De bruinzwarte bunzing, herkenbaar aan het witte masker rond de ogen en de eveneens witte oorrandjes, is niet gebonden aan een bepaalde biotoop, maar struint bij voorkeur in een kleinschalig landschap met ruige randvegetatie, rommelige hoekjes, heggen en houtwallen om te schuilen. „Hij is een liefhebber van rust en

• Het valt niet mee een bunzing overdag in het wild te spotten.

Foto's: Vildarollin Verlinde

mijdt kale, open terreinen, zoals weilanden”, vertelt Dekker. Het dier houdt zich graag op in een verlaten konijnenhol, vossenbouw of dassenburcht die hij met gras en mos bekleedt. 's Winters, qua voedsel meestal een karige tijd, trekt de bewoonde wereld hem aan en kruipt hij in verlaten schuren, stallen of zol-

ders onder stro- en hooibalen. Bij strenge koude komt de bunzing daar nauwelijks onder vandaan, maar hij houdt geen winterslaap.

Na zonsondergang doorkruist de bunzing zijn territorium, dat, afhankelijk van het voedselaanbod, in oppervlakte enorm kan variëren. Het dier markeert het leefgebied door met zijn anaalklieren tegen stenen aan te schrijven en soms met uitwerpselen. Het geurmerk is voor seksegenoten een teken om uit de buurt te blijven. Het beestje heeft weinig natuurlijke vijanden, maar in het nauw gedreven evenaart het een stinkdier door dit walge-rijke reukende, melkachtige vocht naar een belager te sprietsen. Zijn Latijnse naam, *Mustela putorius* – "stinkende marter", verwijst daar ook naar.

Het energieke beest heeft een typische manier van voortbewegen; hij lijkt op het land te zwemmen. Zijn korte poten maken peddelende bewegingen, alsof ze door het water klieven. Met zijn kaarsrechte lijf en gestrekte nek raakt de bunzing amper de grond; hij glijdt als het ware over de bodem.

Bij gevaar schiet hij zich als een pijl af. Met zijn rug in een sterk gekromde boog brengt het dier zich met enkele sprongen in veiligheid. Doorgaans komen de klauwen van de achterpoten dan op de afdrukken van de voorpoten terecht. Als er een pak sneeuw ligt is dat duidelijk te zien: een slinger van putjes, ongeveer om de halve meter een, waarin het dier alle vier de poten heeft gezet. Wanneer de bunzing al jagend rondscharrelt, zijn de vier prenten compleet met nagelafdrukken. Loopt daar een sleepspoor langs, dan heeft hij een prooi te pakken.

De vleeseter jaagt met name op muizen en konijnen. Hij gaat daarbij vooral op zijn neus af, maar is ook gespist op piepgeluidjes en ritselende bladeren. Met zijn soepele lijf en korte pootjes kan hij prooi tot in hun holen achtervolgen. Een bunzing vangt zelfs ratten in het water. Elke aanval is bliksemsnel, want de jongdager houdt niet van lange achtervolgingen.

Ook vogels (kippen!), insecten, reptielen en amfibieën staan op het menu van de marterachtige. De bunzing legt soms een voedselvoorraad aan van levende kik-

• De bruinzwarte bunzing is herkenbaar aan het witte masker rond de ogen en de eveneens witte oorrandjes.

kers en padden die hij met een beet in de rug heeft verlamd. Als hij een vrouwelijke kikker of pad achter de kiezen heeft, gebeurt het vaak dat de gelatineuze delen van de eierstokken in zijn spijsverteringskanaal opzwellen. Deze glimberige massa maakt hem kotsmisselijk. Het braaksel ("sterrenschot") kan doorzichtig wit zijn, maar kan ook nog herkenbare zwarte eitjes bevatten. Dit fenomeen komt eveneens voor bij de Amerikaanse nerts, de blauwe reiger en de buizerd.

Zenders

Tussen maart en juni bestaat de kans om de bunzing overdag te zien. Dan gaat het mannetje op vrijersvoeten. De hofmakerij neemt veel tijd in beslag. Mopperend ("gog-gog-gog") geven ram en moer elkaar hun seksuele bereidheid te kennen. Het wijfje laat zich na veel sissen en snauwen door manlief in het nekvel pakken, verslapt totaal en wordt door het opgewonden ventje een uur lang als een vod rondgezueld. Dit hardhandige voorspel is nodig, want alleen gedurende het verslepen is het vrouwtje vruchtbaar. Daarna volgt het paringsuurtje, waarbij de partners op hun zij tegen elkaar aan liggen.

Het mannetje houdt het na de bevruchting voor gezien en het wijfje, dat elk jaar twee keer kan werpen, richt een behaaglijk nestje in. Na een draagtijd van ongeveer zeven weken komen vier tot zes jongen ter wereld, die blind en spierwit zijn en zacht tijlen. Pas na een maand gaan de oogjes open; een week eerder krijgen ze hun donkere vacht.

Na drie maanden jaagt het moederdier haar kroost weg. De jongen kunnen zich dan weliswaar redelijk redden, maar desondanks blijft hun levenspad niet over rozen te gaan. Dekker: „Een bunzing kan vijf tot zes jaar oud worden, maar in Nederland halen de meeste hun derde levensjaar niet. Waarschijnlijk is het verkeer dé boosdoener. Om meer inzicht in hun gedrag te krijgen, hebben we het plan om volgend jaar enkele jongen van zenders te voorzien. Mogelijk brengt een dergelijk onderzoek aan het licht welke gevaren ze het hoofd moeten bieden bij het vinden van een nieuw leefgebied.”

Willem H. Smith

Tiengemeten trekt veel sneller vogels dan verwacht

Het gaat verbazingwekkend goed met de vogelstand op Tiengemeten, een eilandje in het Haringvliet. Een jaar nadat het bouwland overging in natuurgebied, loopt het aantal vogelsoorten zo'n drie tot vier jaar vooruit op de verwachting.

In dit seizoen, nu de trek in volle gang is, wisselt het vogelbestand dagelijks. De lepelaars zijn inmiddels verdwenen. De meerkooten die vandaag op het water dobberen, zijn morgen vertrokken richting het zonnige zuiden. Dat zo veel vogels Tiengemeten weten te vinden, maakt het voor Natuurmonumenten tot een voorbeeld van succesvolle natuurontwikkeling.

„Natuurontwikkeling houdt in dat je gebieden die eerst gebruikt werden voor landbouw, defensie of de winning van zand en klei, teruggeeft aan de natuur”, verduidelijkt Jan Jaap de Graeff, directeur van de grootste landelijke particuliere natuurbeschermingsorganisatie.

Over het algemeen gaat het in bezit krijgen van de grond niet zonder slag of stoot. „We begrijpen dat dit weerstand oproept bij mensen. We moeten dan ook goed kunnen uitleggen waarom we een bepaald gebied willen teruggeven aan de natuur. Wel verzet ik me tegen de gedachte dat productieve grond hiermee

wordt omgezet in niet-productieve grond. Natuur is absoluut gelijkwaardig aan landbouw of industrie. Alleen produceert ze geen euro's, maar rust, stilte en welzijn”, aldus De Graeff.

Aardappelen

Veel van de natuurontwikkelingsplannen vallen binnen de realisatie van de zogeheten Ecologische Hoofdstructuur (EHS), die bestaande natuurgebieden vergroot en met elkaar verbindt. Als voorbeeld van projecten van Natuurmonumenten noemt De Graeff het Naardermeer, het Fochteloërveen, Plan Tureluur langs de Oosterschelde en Grensmaas in Limburg en Noord-Brabant. „Veel mensen denken dat het Naardermeer altijd zo is geweest, maar vroeger was dit landbouwgrond.”

Op Tiengemeten groeiden tot twee jaar geleden ook landbouwgewassen als aardappelen, uien, tarwe en cichorei. In 2007 werd het eiland volledig teruggegeven aan de natuur. Alleen de paarsblauwe bloem van de cichorei is nog hier en daar terug te vinden in het landschap.

Teruggeven aan de natuur wil niet zeggen dat alles, na vertrek van de agrariërs, op zijn beloop wordt gelaten. „In veel gevallen 'maken' we natuur. We creëren condities waarbij deze kan terugkeren”, aldus De Graeff. Zo

gaat het waterpeil omhoog of de dijk wordt doorgestoken om getijdenwerking terug te krijgen. Verdroogde vennen worden weer uitgediept of de bemeeste bovenlaag wordt afgegraven om soorten die op de oorspronkelijk schrale bodem gedijen opnieuw een kans te geven. „We ploegen en graven wat af.”

Door de maatregelen neemt zowel het aantal als de soortenrijkdom van planten, dieren en vogels toe. De Graeff: „In een voedselrijk en vruchtbaar gebied

als Tiengemeten gaat dat snel. Bij heidegebieden op arme zandgrond duurt dat wel tien jaar.”

Rietkragen

Het tempo waarin de vogelstand op Tiengemeten het afgelopen jaar veranderde, noemt beheerder Henk Majier spectaculair. „De vogels kwamen al heel snel, met duizenden tegelijk. Om te rusten, te foerageren en te broeden. Dat hadden we niet verwacht.” Het totaal aantal broedvogels steeg van 68 naar 82 soor-

ten, een toename van 21 procent. Het aandeel Rode Lijstsoorten groeide zelfs met een derde: van 18 naar 24 soorten.

Doordat de natuur op het eiland zich nog volop ontwikkelt, zal ook de vogelstand verder veranderen. Zo moeten roerdomp en grote karekiet over enkele jaren hun nest bouwen in de rietkragen van het kommoeras – een voormalige polder. De bossjes die afgelopen zomer opschooten, zijn wat te jong naar hun smaak. De moerasvogels laten

• Het eiland Tiengemeten in het Haringvliet trekt veel sneller vogels dan verwacht. Daarmee is het een voorbeeld van succesvolle natuurontwikkeling. Foto: Natuurmonumenten

• Het eiland Tiengemeten in het Haringvliet trekt veel sneller vogels dan verwacht. Daarmee is het een voorbeeld van succesvolle natuurontwikkeling. Foto: Natuurmonumenten

• Het eiland Tiengemeten in het Haringvliet trekt veel sneller vogels dan verwacht. Daarmee is het een voorbeeld van succesvolle natuurontwikkeling. Foto: Natuurmonumenten

Anca Boon